

Kornai János köszöntése

A tudomány világában kivételes jelenség, hogy egy gazdag életpálya kiemelkedő tudományos eredményeinek összegzésére korainak bizonyul a 80. születésnap. Kornai János e nevezetes dátumot megelőző évben is világszerte nagy figyelmet keltő könyveket és cikkeket publikált, és 2008-ban is hasonló teljesítményt várhatunk. Még szinte le sem jött a nyomdagépről a Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás című kötet, amikor az oroszul olvasók már kézbe vehették A gondolat erejével című, nagy figyelmet kiváltó önéletrajzi könyvének Moszkvában megjelent változatát, miközben ugyanennek a műnek csodálatosan szép angol kiadása már számtalan olvasóra lelt szerte a világban. Ez évben megjelent cikkei is töretlen alkotókedvről, újító szellemről tanúskodnak.

Kornai János személyes és szakmai fejlődése átfogta a hosszú és drámai 20. század nagy részét, és átnyúlik az új 21. századba is. Ha valaki Kornai tudományos pályájának leírására vállalkozna, legalább négy területen kellene komoly szellemi háttérrel rendelkeznie: az empirikus vállalatelemzésben, a matematikai közgazdaságtanban, a mikro-ökonómiában és az összehasonlító közgazdaságtanban.

Kornai életútja a magyar közgazdászok között abban is egyedinek bizonyult, hogy pályája elején, amikor eltávolították a Közgazdaságtudományi Intézetből, egyfajta menekültként az ipari kutatásokban hasznosította képességeit, miközben felhasználta a bőségesen rendelkezésére álló időt, hogy felfedezze a társadalomtudományok legkevésbé ideologikus területét: a matematikai közgazdaságtant. Abban a korban Kelet-Európában szokatlanul, mindent megtett azért, hogy magáévá tegye és uralja a közgazdaságtan analitikus eszköztárát. Egyfajta intellektuális kárpótlásként ezekért az erőfeszítésekért, Kornai János képes volt elfogulatlan szemmel és friss aggyal szemügyre venni a neoklasszikus közgazdaságtant, amire az ebben az irányzatban iskolázott elmék ilyen mértékben valószínűleg sohasem lennének képesek. Ennek a látszólag kívülálló megközelítésnek az eredménye az Anti-equilibrium, amely jókora túskeként hatolt a főáramú közgazdaságtan testébe. Együtt a matematikai közgazdaságtan (eleddig egyetlen Nobel-díjjal elismert) kelet-európai képviselőjével, a szigorúan ideológiamentes közgazdaságtant művelő Kantoroviccsal, Kornai vált a világ eme részének legismertebb közgazdászává.

Stockholmi tartózkodásának gyümölcse, A hiány című könyve felkavarta a reformok vizét a késő hetvenes években. Magyarország külföldi adósságának a felduzzadása világossá tette, hogy a szocialista gazdasági modell megreformált változatában sem életképes. Kissé lecsupaszítva a könyv üzenetét: értelművé tette, hogy a hiány az állami tulajdonra alapozott és piac nélkül működő szocializmusban nem a kivétel, hanem a szabály. A hiány című mű logikája tökéletesen világos: a szocializmus problémáit a rendszer keretein belül nem lehet orvosolni. Ez azzal egyenértékű, hogy nincs olyan közgazdasági érvrendszer, amely a szocialista rezsim létezését igazolná. Ideológiai és politikai megfontolásoknak természetesen szintén meglehet a saját logikájuk, de akkor meg kell magyarázni, hogy miért van elsőbbségük a közgazdasági gondolkodással szemben. Ilyen magyarázattal azonban egyetlen hatalmon lévő politikus sem szolgált az 1980-as évek legvégéig. Fontos megjegyezni, hogy a szocializmus életképtelenségét bizonyító

könyv, A hiány a főáram korábbi Kornai-féle kritikájából született. Ezt a látszólagos ellentmondást segít feloldani annak megértése, hogy a főáram inkább két dolog, mint egy: nemcsak a neoklasszikus inspirációjú eszköztár, amelyet bármilyen közgazdasági probléma megoldására alkalmazhatunk, hanem egy, a bizonyítékokon alapuló orvosláshoz hasonló logika is. A következtetések egyaránt alapozhatók a kvantitatív logikára és a tényekre, a kanonizált szerzőkre való pusztá hivatkozás azonban elfogadhatatlan a valóban tudományos érvek láncolatában.

Kornai János Egyesült Államokban töltött éveit a közgazdászak vezető alakjává tették őt, s megtisztelő felkéréseket kapott például az Amerikai Közgazdasági Társaság éves kongresszusán tartott Richard T. Ely-előadásra és nem kevesebb, mint három jelentős nemzetközi közgazdászszervezet elnöki pozíciójára különböző időszakokban. Kutatásai az összegzés felé haladtak ebben az időben (A szocialista rendszer, 1993), de nem vesztette el érdeklődését Magyarország és a magyar tranzíció problémái iránt sem (Indulatos röpirat a gazdasági átmenet ügyében, 1989).

Kornai számos területen meghatározó módon alakította a közgazdaság-tudomány arculatát, beleértve a makro- és mikroökonómiai elméletet, a komparatív rendszerelemzést és – a legutóbbi időkben – az egészségügy közgazdaságtanát. Sikeresen került el azonban, hogy közvetlen módon bevonják a politikába, és hű maradt magas tudományos etikai mércéjéhez. Kutatási programja folytatódik, s nincs hozzá fogható példa arra, hogy egy közgazdász ilyen mértékben hatott volna egész közgazdász-generációk gondolkodásmódjára. Közgazdász-generációkon nemcsak bennünket, magyar közgazdászokat kell érteni, de az orosz vagy kínai kollégákat is. Kornai János neve nemcsak az idézettségi listákat vezeti toronymagasan a régió szerzői között, hanem tanítványok, követők és tőle független közgazdasági gondolkodók munkáin is markáns, jól felismerhető nyomokat hagyott. Követői vannak, de kérdés, hogy képes lesz-e valaha valaki is a szocializmus mélyebb vagy átfogóbb anatómiájának megírására, mint a 80. születésnapját 2008. január 21-én ünneplő Kornai János.